

לפרשת כי תצא – תשע"ג

"שלא על מנת לקבל פרס"

יענית גולדפרב

הנושא העיקרי בספר דברים הוא סקירה של המצוות ופרשת "כי תצא" מכילה את רוב המצוות בספר (74 מצוות). המצוות בפרשה הן מצוות היחיד במסגרת המשפחה והחברה ועוסקות במוסר, בצדק ובחסד פרטי וחברתי. מטרת המצוות לאפשר בניית חברה בריאה ומוסרית עם המעבר לא"י. הרש"ר הירש ציין: "עם ביטול הריכוזיות ועם ההתאזרחות הטבעית בארץ היה מקום לחשוש לפריצת גדר החוק ולפיכך הכתוב מבליט כאן בייחוד את רוח המשפט, החסד והקידוש המוסרי. מכאן ואילך כל יחיד יעמוד ברשות עצמו ולפיכך יש צורך להחדיר בו את הרוח הזאת בכל מעשה אשר יעשה.. כל המצוות האלה באות לחייב את המצפון היהודי..". אחד האיפיונים של פרשות המצוות בספר דברים ובפרשת "כי תצא" בפרט, הוא הגדרת "הרע" והבטחה לתגמולים. לדוגמא: "ובערת הרע מקרבך" (מופיע 4 פעמים), "ובערת הרע מישראל", "כי תועבת ה' אלוקיך גם שניהם", "כי תועבה היא לפני ה'", "כי תועבת ה' אלוקיך כל עושה אלה" ומאידך: "ולך תהיה צדקה", "למען ייטב לך", "למען יברכך ה' אלוקיך בכל משלח ידיך", "למען יברכך ה' בכל מעשה ידיך". חלק מהביטויים הנ"ל ייחודיים לפרקי המצוות בספר דברים. מדוע כעת לקראת הכניסה לארץ מדגישה התורה את ההבחנה בין טוב לרע (כפי שמופיעה גם בפרשת הברכה והקללה ב"כי תבא") וכן מתן שכר ועונש?

ניתן לדמות את העם הנמצא על סף הכניסה לארץ – כילד העובר משלב של תלות מוחלטת לשלב של עצמאות. כלומר, מעבר בין שלבי התפתחות שונים. אחד ממאפייני ההתפתחות הוא התפתחות המוסר.

התיאורטיקן לורנס קוהלברג הגדיר את שלבי התפתחות המוסר. אלו שלבים אשר כל אדם עובר בסדר קבוע, כך שכל שלב נבנה על הקודם וכרוך בהבנה עמוקה יותר של מושג הצדק (או ה"דאגה לאחר" עפ"י גיליגן). השלבים נעים מרמה ראשונית בה הציות לסמכות נעשה מתוך פחד והמעשים נשפטים ומוערכים רק עפ"י תוצאותיהם והגמול המתלווה להם, דרך הרמה האמצעית בה יש כבר הבנה והפנמה של נורמות חברתיות החיוניות ליחסים בין אישיים וחברתיים תקינים ועד לרמה הגבוהה ביותר - בה אין כל צורך בחוקים קונקרטיים וההגדרות מבוססות על עקרונות מופנמים וערכים מופשטים. יש לציין, כי בעיתות משבר עשויה להיות נסיגה לשלבי התפתחות קודמים. נראה, כי עם ישראל העומד לקראת ראשית דרכו העצמאית בארץ והעובר מהתנהלות ניסית להתנהלות טבעית – מתמודד עם שינוי משמעותי הנחוה כמשבר. בעת כזו יש צורך בהבחנה ברורה יותר בין "טוב" ל"רע" ובמניע חיצוני – כשכר ועונש – ע"מ לבסס חברה בריאה ומוסרית.

העיסוק בעשיית מצוות מ"אהבה" או מ"יראה" וכן "לשמה" ו"שלא לשמה" – רחב ומקיף, אך נראה כפי שתואר בנ"ל - כי הוא משקף גם ארועים ומשברים היסטוריים. אנטיגונוס איש סוכו – למשל – חי בתקופת הבית השני והיה מתלמידיו של שמעון הצדיק ובמאמרו המליץ: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס" (אבות א'). כלומר – עשיה מ"אהבה" וממניע מופנם. לעומת זאת, רבי טרפון, אשר חווה את חורבן הבית, חש כי בשעת משבר יש להניע את העם באופן יותר קונקרטי (אף אם הכוונה לעולם הבא) ובמאמרו ציין: "אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך" (אבות ב').

בדבריו של הרמב"ם בהקדמה לפרק "חלק" יש התייחסות ג"כ לתהליכים התפתחותיים :
"והמצוות אמת , ולפיכך תכליתן קיומן . ואין מותר לאדם השלם שיאמר : אם אעשה אלו
הטובות ואתרחק מאלו הרעות אשר הזהיר ה' מהן , מה גמול אקבל? לפי שזה כאמור הנער
: אם אלמד מה ישולם לי? ויאמר לו דבר פלוני . רצוני לאמר : משום האדם תכלית עבודתו
וקיימו המצוות .. והוא מאמר החסיד .. אנטיגנס איש שוכו : "אל תהיו כעבדים..." . ואמנם רצו
בזה שיאמין באמת לעצם האמת . וזהו העניין אשר יבטאוהו ב"עובד מאהבה" . וזו היא
מעלת אברהם אבינו , שהיה עובד מאהבה ואל דרך הזאת צריכה להיות התעוררות " .
וכעת – כשאנו בפתחו של חודש הרחמים והסליחות , נזכה כולנו ב"ה להתעוררות הרצויה